

ישועה הנצחית איש שמו צמח :

DISPUTATIO THEOLOGICA,

DE

VIRO CUJUS NO-
MEN EST GERMEN,

Ex Zach. VI. 12.

Quam

FAVENTE DIVINA GRATIA,

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,

SERENISSIMO atq; EXCELSISSIMO PRINCIPE ac DOMINO,

DOMINO FRIDERICO

WILHELMO,

REGNI PRUSSIAE ET ELECTORATUS BRAN-

DENBURGICI HAEREDIS, &c. &c. &c.

VENERANDAE ET AMPLISSIMAE FACULTATIS THEOLOGICAE

CONSENSU,

IN ACADEMIA ALBERTINA

publicae Disquisitioni submitunt,

CHRISTIANUS Walthers/

S. Theol. D, Prof. Secund. & Ecclesiae Sackheim. Pastor,

& RESPONDENS

FRIDERICUS BOZZI

Regiom. Pruss.

IN AUDITORIO MAJORI,

ad D. Sept. Anno MDCCXI.

REGIOMONTI, Typis REUSNERIANIS.

FLORENTISSIMÆ REIPUBLICÆ KNIP-
HOFIANÆ
CONSILIARIIS GRAVISSIMIS,
VIRIS

Præ-Nobilissimis, Amplissimis & Consultissimis,
DN. CHRISTOPHORO ÆGIDIO Negelein / Consuli
Vigilantissimo,

DN. JOHANNI Thamm / Pro-Consuli Meritissimo.

DN. FRIDERICO Hoffmann /

DN. CHRISHOPHORO Lessler /

DN. CHRISTOPHORO Krüger /

DN. VALENTINO Polkein /

DN. BERNHARDO Albrecht /

DN. HENRICO Paschke /

DN. JOHANNI HENRICO Neußner /

DN. HENRICO Hahn /

Ut &

DN. MELCHIORI Lübeck / Secretario optimè merito.

*Musarum Patronis atque Promotoribus
Studiorum,*

Hanc dissertationem Theologicam cum voto omnigenæ
prosperitatis offert ac dedicat,

RESPONDENS.

בעה

§. I.

Vaticinium quod præ manibus habemus Zach VI.
12. ita sonat: הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח
הנה איש צמח שמו ובנה את היכל יהוה: *ecce, Vir Germen nomen
ejus est, & sub illo germinabit, & edificabit templum
Domini.* Judæi recentiores hæc de Zorobabele

interpretantur, quem germen vocari dicunt, quod ejus di-
gnitas germinis instar succrescens, paulatim ad summum
gradum pervenerit. רש"י ad h. l. צמח שמו הוא זרובבל

האמור למעלה הנני מכיז את עברי צמח ועל שם שצמחה
האמור למעלה הנני מכיז את עברי צמח ועל שם שצמחה
germen nomen ejus est; is est Zorobabel, de
quo supra dixerat: ecce ego adducam servum meum germen,
cap. III. 8. quia excellentia ejus paulatim germinavit. Et ad

כי עתה זרובבל פחת יהודה קטון בחצר המלך
אני מצמיח לו גדולה ושם נתתיו לחן בעיני המלך למלאות
שאלתו *nunc quidem Zorobabel princeps
Juda parvus est in atrio regis, ego verò germinare faciam ipsi ma-
gnificentiam; & ibi dedi ipsi ut gratiam in oculis regis inveni-
ret, ad implendum propositum ejus de readificando templo, &
urbe.* רש"י ad Cap. VI. Zach. הנה איש צמח שמו כלומר

הנה איש עמך שיהודא ראש ישראל והוא זרובבל ויקרא
צמח כי מעלתו תהיה כמו צמח האדמה ושיגדל מעט מעט
עד שתגדל מאד כמו שהתנבא עליו חגי ביום ההוא נאם
*ecce, vir cujus nomen est germen,
q. d. ecce vir tecum, qui erit caput Israel, & is est Zorobabel, qui
germen vocatur, quia dignitas ejus erit sicut germen terra, quod*

A

pau-

2
paulatim crescit, donec valde crescat, quemadmodum de eo vati-
cinatus est Haggai, in die illo, dicit Dominus exercituum, sumam
te Zorobabelem, &c. Cap. II. 23. Et ad Cap. III. 8.

פירוש בו זה זרובבל וטעם מכי"א וכבר בא ר"ל להגדיל עור
מעלתו ותצמח גדולתו כצמח האדמה שחולך וגדלה :

hoc de Zorobabele intelligendum; quod verò dicit, adducam, cum
jam pridem venerit, id fit, ut dignitatem ejus magis extollat, in-
dicerque magnificentiam ejus germinaturationam instar germinis ter-
rae, quod paulatim crescit. R. Ab. Esra ad Cap. VI. 12. Zach.
;cujus nomen est Germen, is est Zorobabel.

הוא זרובבל כאשר יאמר צמח שמו :
hic est Zorobabel, prout dicitur, germen nomen ejus. Judæo-
rum sententiam ambabus amplectitur manibus Hugo Grotius,
in notis ad Cap. VI. & III. Zachariæ, Esaiæ Caput IV. 2.
Jerem. Cap. XX II. 5. & Cap. XXXIII. 11. Ante Grotium
idem ex Patribus quidam defendere, ut Theodoretus ad Cap.
VI. & III. Zach. tomo II. Oper. & Cyrillus Alexand. ad Cap.
VI. Zach. tomo III. Oper. fol. m. 704. 705. qui per germen
in sensu mystico Christum intelligit, primario autem & prin-
cipaliter de Zorobabele verba Prophetæ interpretatur.

§. II.

Verum, si dicendum quod res est, rationem stringen-
tem videmus nullam, quæ Zorobabelem germen esse pro-
missum svadeat. Provocat quidem Hugo Grotius ad El. IV.
2. Jerem. XXIII 5 & XXXIII. 15. sed petit τὸ ἐν δέξῃ, cum
hæc loca non de Zorobabele, qui nusquam in scripturis ger-
men vocatur, sed de solo Christo intelligenda veniant. Con-
textum attentè si consideremus, talia germi ni huic, tum hic
tum

tum Cap. III. 8. qui locus nostro parallelus est, tribuuntur³
prædicata, quæ de Zorobabèle verè dici non possunt. Pro-
mittitur v. 12. germen, sub quò & ex quò germinatura erat
multitudo fidelium N. T. Promittitur eòdem versu
versu & 13. germen, quod templum DEi spirituale Ecclesiam
N. T. præfiguratam per templum tempore Zorobabelis ex-
struendum, erecturum erat. Promittitur eòdem versu ger-
men quod gloriâ & honore à DEo coronandum erat, thro-
numque regium & sacerdotalem simul occupaturum; *is,*
inquit Propheta, *geret gloriâ, sedebit & regnabit super throno*
suo, eritque Sacerdos super throno suo. Promittitur v. 15. ger-
men sub quo longinqui venturi erant, templumque Domi-
ni ædificaturi. Cap. III. 8. dicit Dominus, se adducturum
servum suum toties promissum, ardentissimisque votis &
suspitiis à credentibus V. T. tot mille annis expetitur: *nam,*
ecce, ait, ego sum adducens servum meum, Germen. Hæc tan-
ti sunt ponderis ut Zorobabeli applicari nullatenus queant.
Non enim erat Germen, sub quò & ex quò, *quæritus justitiæ,*
& planta Domini, Es. LXI. 3. progerminârunt; quod tem-
plum DEi spirituale Ecclesia N. T. ædificavit; quod no-
vâ gloriâ & honore à DEo affectum, Rex & sacerdos Judæ-
orum ex captivitate babilonicâ liberatorum extitit. Ma-
jori enim splendore quàm quò antea in populo DEi erat con-
spiciuus, post hanc Prophetiam Zorobabelem à DEo fuisse
mactatum, scripturæ sacræ tacent, quod sine dubio non
prætermisissent, si tale quid ipsi, à DEo promissum, evenis-
set. Sub quò populi ex longinquo venientes templum Do-
mini ædificavère; neque servus Domini toties promissus,
flagrantissimisque precibus à sanctis V. T. desideratus erat.

4
Imò quomodo à DEo adduci poterat, cum jam pridem
ante hanc prophetiam ex Babylonia adductus esset?

§. III.

Abarbanel sententiæ רש"י & Ab. F. fræ, Zorobabe-
lem esse germen Cap. III. 8. Zach. promissum, sequentia op-
ponit fundamenta, in Comment. ad Cap. III. & VI. Zachariæ
fol. m. 183. col. 3. & pag. 186. col. 3. I. Quia DEus Zoroba-
belem ante hoc vaticinium: Ecce ego adducam servum me-
um Germen, ex Babylonia, ubi princeps & caput populi fu-
erat, jam adduxerat, isque templum Domini ædificare ce-
perat: הנה זורובבל כבר בא מבבל והיה שם ראש ונשיא
2. Quia DEus simpliciter dicit, se adducturum Zorobabelem; (hic ex mente
eorum loquitur, qui pro Zorobabele pugnant) non verò
quod adducendus sit ad regnandum & magnificandum, ut
ומה הערות אשר עש"י ליהושע ולרע"ו: & alii volunt: אנשי מופת שיבוא זורובבל כי הוא לא אמר שיגדלוהו ולא
3. Quia in scri-
pturis non exprimitur, post hanc prophetiam, Zorob-
belis magnificentiam in tantum crevisse, ut Rex & Dominus po-
puli Judaici salutatus fuerit: ומתעלה מעלתו לא מוכר בכתוב וגם לא היה כן כי הנדר
אחרי זאת הנבואה לא קנה זורובבל לא מלכות ולא ממשלה
4. Quia verba Prophetæ,
geret gloriam, sedebit & regnabit super throno suo, in Zoroba-
bele non sunt impleta; cum redux ex Babylone Hieroso-
lymis ut Rex super throno regio non federit, & regnaverit,
sed mox structurâ templi ad finem perductâ, Babylone,

RE-

3
 reversus, ibique mortuus fuerit: וְחָזַר גַּם אֶל־אֵלֶיךָ אֵיךְ
 יִפְרֹשׁ עַל זְרוּבָבֶל וְהוּא יֵשָׁא הוֹד וְיֵשֵׁב וּמֶלֶךְ עַל כִּסְאוֹ כִּי לֹא
 מִשָּׁל בִּירוּשָׁלַם וְלֹא יֵשֵׁב עַל כִּסֵּא הַמְּלָכוּת וְלִכְר הַתַּעֲסָק
 : Et quibusdam interjectis בבִּנְתֵּן הַבַּיִת וְאַחֲכֵי שֶׁב לִבְכֹּר־
 col. 4. כִּי זְרוּבָבֶל לֹא מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְלֹא שְׁמוֹ עֲטָרָה בְּרָאשׁוֹ
 כִּי הוּא שֶׁב לִבְכֹּר וְשֶׁב מֵת בְּגִלּוֹתוֹ וְלֹלִי כֵן לֹא הוֹיָד
 Idem repetit in praefat. in Prophet. מקצֵר הַכְּתוּב מְלוֹכָרוֹ:
 Haggai, quaestione sexta, fol. m. 277. col. 2. ante medium:
 זְרוּבָבֶל לֹא נִשְׂאָר בִּירוּשָׁלַם וְלֹא מֶלֶךְ בְּתוֹכָהּ לֹא הוּא וְלֹא
 אָדָם מוֹרְעוֹ כִּי הִנֵּה מִיָּד אַחֲרַי שְׂכַנָּה הַבַּיִת שֶׁב לִבְכֹּר וְשֶׁם
 Zorobabelem Babylonem מת כְּמוֹ שֶׁכָּתֵב יוֹסֵף בֶּן גּוּרְיוֹן:
 rediisse, ibique diem suum obiisse, alii quoque ex Judæis tes-
 tificantur. Autor Zemach David, parte 1. Millen. 4to. anno
 413. fol. m. 17. Col. 2. : זְרוּבָבֶל חָזַר לִבְכֹּר וּמֵת שֶׁם:
 Seder Olam Sutha, sed series mundi minor, fol. m. 108
 : וְחָזַר זְרוּבָבֶל לִבְכֹּר וּמֵת שֶׁם:

§. IV.

Hæc quamvis benè se habeant, in eo tamen Abarba-
 nel decipitur & decipit alios, quod verba Zachariæ, *ecce vir*
germen nomen ejus, de Zorobabele interpretetur, in Com-
 ment ad h. l. fol. m. 286. Col. 3. & 4. cum tamen per Ger-
 men Cap. III. 8. Messiam intellexerit. Mens ejus hæc est,
 sequentia: *ecce vir germen nomen ejus, & edificabit templum*
Domini, de Zorobabele accipienda, quem germen agri im-
 perfectum, quod ad maturitatem non pervenit, cum regiâ
 dignitate, quam antecessores ejus ex stirpe & prosapia Davi-
 dis prognati, per successionem continuam possederant, ca-

ruerit, dici putat. Huic ædificationem templi adseribit, quia v. 12. dicitur: & *ædificabit templum Domini*, & redux ex Babylonia ad mandatum DEI, templum secundum ædificare cepit, Haggai I. 14. Illa autem, & *sub ipso germinabit*, vel ut ea interpretatur, & *loco illius germinabit*; & *ille ædificabit templum Domini*, & *is geret gloriam, sedebitque & regnabit super throno suo*, de Messia interpretatur, quem tertium & ultimum templum erecturum, Regemque totius populi judaici futurum credit. Hæc denique Prophetæ: & *longinqui venient*, & *ædificabunt templum Domini*, de dispersis per universum terrarum orbem Judæis, tempore Messia ex quatuor angulis mundi, in patriam, ad ultimum templum Hierosolymis erigendum, colligendis, intelligit. Nos hæc vice, tantùm pauca ex prolixo ejus discursu excerpemus, & hæc sunt:

זרובבל הויה איש צמח שמו רל שאינו עדין בשלמור
 צמיחתו כי עתה הויה כצמח השדה בתחילה ענינו ושלי
 נשלם בשולו ומרגתו לקבל העטרה אבל מתחתיו יצמח
 אחר וזרובבל זה יבנה עתה את היכל ה' השני שהיו אז
 בוניו רל שישלים הוא בנינו ועל זרובבל אמר ובנה את
 היכל ה' וכן אמר שאותו שמתחתיו יצמח לעתיד הוא יבנה
 את היכל ה' ולא אמר זה על בית שני כי אמר על הכית
 האחרון העתיד והוא ישא הור רל אותו שיבנה את היכל
 השם שיצמח מתחת זרובבל הויה ישא הור המלכות
 לית זרובבל והויה ישב ומשר על כסא כסא
 ממלכה לא זרובבל שלא יהיה מלך ולא יושב על כסא
 המלכות --- כי לא תהיה בין מלך והמשיח והכהן הגדול
 לעתיד לבוא לא קנאה ולא תחרות הרי לך מבואר שאומר
 הנה איש צמח שמו ובנה את היכל ה' על זרובבל אמר
 אמנו

אמנם אומר עור ומתחתיו יצא והוא יבנה את היכל
ה וגי וכל הפסוק הוא לעתיד לבוא נאמר בלי ספק
שבאחרית הגלות יקומו שניהם המעושרים מלך המשיח
שעטרת זהב יהיה בראשו והכהן הגדול בעטרת כסף :

§. V.

Sed facilis ad hæc omnia est responsio. Initiò certum est, Prophetam tum hic, tum Cap. III. 8. de unò eòdemque subjecto, quod utrobique Germen appellat, loqui ; & m. eò, nisi fallor, omnes conveniunt Interpretes ; qui enim per germen Cap. III. 8. Zorobabelem, vel Messiam intelligunt, illi quoque Cap. VI. 12. germen de Zorobabele, vel Messia interpretantur. Contrarium quidem Abarbanel defendit, veruntamen solidum assertionis suæ non attulit fundamentum. Cùm igitur secundùm ejus mentem, Ger- men Cap. III. 8. Messias sit, de eo itidem & nullò alio accipi- enda verba Prophetæ: *est Vir cujus nomen est germen*, & de eo totus contextus, continuò & non interruptò nexû, hunc in modum loquitur: *ecce, vir, germen nomen ejus est, & sub illo germinabit, & ædificabit templum Domini. Et ille ædificabit templum Domini, & ille geret gloriam, sedebitque & regnabit super thronò suò, eritque sacerdos super throno suò.* Vanus proinde est Abarbanel, hæc: *ecce, vir, germen nomen ejus est, - - - & ædificabit templum Domini*, ad Zorobabelem; illa verò, *sub illo germinabit, - - - & ille ædificabit tem- plum Domini, & ille geret gloriam, sedebitque & regnabit super throno suo*, ad Messiam referens. Quilibet enim, sanà rati- one præditus, videt, ea quæ in textu sunt conjuncta, sine ul- là necessitate dividi, ac vim illi inferri. Et cui, quæsò, fir- miter persvadebit, Prophetam hisce in verbis ; & sub illo
germi-

germinabit, intermediis inter hæc: ecce vir germen nomen
 ejus est, & ædificabit templum Domini, de alio quàm pri-
 ori subjeçto loqui; nihil enim obstat, quò minus & hæc,
 de uno eodemque accipiantur subjeçto; imò accipi debent,
 nusquam in scriptura insolitæ hujus interpretationis exemplò
 existente. Viderunt hoc Interpretes, qui in eo omnes
 consentiunt, Prophetam in contextu, de uno vaticinari sub-
 jeçto. Et si Zorobabel est germen, quod templum Domi-
 ni ædificavit, cur is solus, de uno enim & non de pluribus
 Propheta hic loquitur, hõc nomine gaudet, aliis curâ & ar-
 dore non minori, cum eò circa ædificium templi occupa-
 tis, prout Haggai Cap. I. 14. refert: *excitavit*, ait, *Dominus,*
spiritum Zorobabelis, filii Schealthielis, Ducis Jebude, & spiri-
tum Jehoschua, filii Jehozadaki, Sacerdotis magni, & spiritum
omnium reliquiarum populi, veneruntque & fecerunt opus in
domo Domini exercituum, DEI sui. Hõc modò cæteri omnes,
 quorum mentionem modò Propheta fecit, germina, utpo-
 te sub quibus templum germinavit, dicendi forent. Telò hoc
 pugnat Abarbanel contra R. Ab. Esra ad Cap. VI. 12. Zach. fol.
 m. 286. Col. III. in medio. scribens: ואמר על מרה

שזכר חגי ויער ה' את רוח זרובבל וגו' ויבאו ויעשו מלאכה
 בבית ה' הנה גם כן כתוב שם ואת רוח יהושע בן יהוצק
 הכהן הגדול ואת רוח כל שארית העם ויקראו אמר כן כולם
 צמחיה:

§. VI.

Nec est quod Abarbanel excipiat, duo distincta à
 Propheta induci subjeçta, quia bis dicit: ædificabit templum
 Domini; Zorobabelem quidem hisce verbis: ecce, vir
 cujus nomen est germen, & ædificabit templum Domini;

Mes-

Messiam verò illis : sub eò germinabit , & ille templum
Domini ædificabit. Nec responderi posse censet, hæc mo-
dò loquendi , Emphasin indicari , sic enim non bis ,
sed ter , imò quater , propter majorem Emphasin ,
dicendum ipsi fuisset , templum Domini ædificabit.

ועוד אשאלם אם על זרובבל היו הדברים למה אמר ובנר

את היכל ה' והוא יבנה את היכל ה' והוא כפל מבואר
ללא ענין כי אם לומר לחזק הענין יותר היה ראוי לאומרו

ללא ענין כי אם Sed quæ ista conse-
quentia? Propheta bis dicit : templum Domini ædificabit,
Ergo duo distincta subjecta , Zorobabelem & Messiam de-
signat. Hunc namque scripturam servare morem , ut ma-
joris emphaseos causâ , sæpe eadem repetat verba , nemini
eam attentè legenti , obscurum esse potest , ut Zach. III. 2.
inrepet te Dominus O Satan, increpet, inquam, te Dominus. Es.
XL. 1. *Consolamini, consolamini, inquam, populum meum.*
Pf. CXVIII. 15.16. *Dextra Domini fecit fortitudinem, dextra,*
inquam, Domini fecit fortitudinem. Ezech. XXXIII. II. *Con-*
vertimini, convertimini, inquam, à viis vestris malis Jerem.
VII. 4. *Templum Domini, templum Domini, templum Domini.*
Et Cap. XXII. 29. *O terra, terra, terra, audi verbum Domi-*
ni. Ad ultimum locum רַק ita scribit: לחזק כי הכפר

הענין כי כן מנהג הלשון פעם בשתי מלות פעם בשלש
&c. &c. *sensus duplicatur emphaseos causâ, hic enim est mos scri-*
pturæ sacræ, ut idem aliquando bis, aliquando ter dicat. Ex-
empla utriusque modi mox subjicit. More proinde loquendi
cæteris prophetis consuetò noster quoque utitur Propheta,
in repetendis hisce verbis: templum Domini ædificabit ;
quæ concinnum hunc fundunt sensum, templum Domini
ædificabit, templum, inquam, Domini suo tempore hoc

B

ger-

germen, certò certius ædificabit. Ter quoque vel quater, si voluisset, verba ista proferre potuisset, cum talia in scriptura occurrant exempla.

§. VII.

Mesiam templum tertium & ultimum cum Judæis ex universo orbe Hierosolymam congregatis erecturum, somnum est judaicum, Prophetis V. T. incognitum. Daniel perpetuam & omnimodam desolationem, tum templi, tum urbis, faciendam à Tito Vespasiano his prædixit verbis :

: ועד כלה ונחרצה תתך על שומם : *& usque ad consummationem, & decisum, i. e. consummationem decisam, stillabit super devastationem, ira DEI, Cap. IX. 27.* Vulgatus Interpret: *& usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio. LXX. & usque ad consummationem temporis, consummatio dabitur super desolationem.* Vaticinium hoc impletum esse, vel exinde patet, quia Judæi ad modernum diem, templum, licet omnibus viribus, sæpe à potentioribus etiam adjuti & incitati, id tentarint, restaurare non valuerunt. Tempore Juliani Apostatæ à structura illius divinitus cohibitos fuisse, Sozomenus lib. V. H. E. Cap. XXII. fol. m. 631. Theodoretus Lib. III. H. E. Cap. XX. fol. m. 142. Socrates Lib. III. H. E. Cap. XX. fol. m. 193. Philostorg. L. VII. H. E. Cap. 9. fol. m. 506. Ruffinus Lib. X. H. E. Cap. XXXVIII. fol. m. 240. Ammianus Marcellinus Lib. XXIII. Cap. I. fol. m. & alii referunt. Haggai Cap. II. 6. & seq. templum secundum, difertè templum ultimum appellatur: עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ ואת הים ואת החרבה: והרעשתי את כל הגוים ובאו חמרת כל הגוים ומלאתי את הבית הוזה כבוד אמר והוזה צבאורת: לי הכסף ולי הזהב נאם

נאם יהוה צבאות: גִּדּוּל יִהְיֶה כְּכֹד הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶחָד מִן
הָרִאשִׁון אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּבִמְקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שְׁלוֹם נֶאֱמַר
: יהוה צבאות: *adhuc semel & brevi illud erit, & ego commo-
vebo caelos & terram, & mare & aridam. Et commovebo
omnes gentes, & venient desiderium omnium gentium, & imple-
bo domum hanc gloria, dixit Dominus exercituum. Mihi est ar-
gentum, & mihi aurum, dicit Dominus exercituum. Major erit
gloria domus hujus posterioris quam prioris, dixit Dominus exer-
cituum: & in loco hoc dabo pacem, dixit Dominus exercituum.*
Accuratè hic observandum הֵן emphaticum & voculam
הַזֶּה sæpe in textu iterari, ad significandum, D^{fo}, de præ-
fenti post captivitatem Babylonicam exstructo templo, ser-
monem esse; q. d. hanc, quam præ oculis vestris habetis &
exstruitis domum implebo gloria. Gloria hujus, quam vi-
detis & exstruitis, domus posterioris, major erit quam pri-
oris. Hòc in locò, in quo hæc domus est exstructa, dabo
pacem. Hæc & alia Judæos movere, ut vaticinium hoc de
secundo interpretarentur templo. Vide Targum Jonathan;
וְרִשְׁיָא & רִדְקָא ad h. l. frustra proinde Judæi tertium expectant
templum, secundo hòc existente ultimo. Omnem quidem
Abarbanel in Comment. ad Haggai loc. movet lapidem, ut
ex eò structuram tertii evincat templi, veruntamen quæ in-
contrarium affert nullius ferè sunt momenti, ut magis nume-
rò quam pondere argumentorum pugnare videatur.

§. VIII.

Ex adductis clarum esse putamus, Prophetam hisce
verbis: *ecce, vir cujus nomen est germen, & sequentibus, ne-
que Zorobabelem, neque templum tertium, sed Christum,
templumque Domini Ecclesiam respexisse. Is gloriam ges-
sit v. 13. gloria & honore à Patre coronatus, Pf. VIII. 6. Ebr. II.*

6. Vidit hanc gloriam Christi cum aliis fidelibus Johannes scribens: *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ipsius, gloriam sicut unigeniti à Patre, plenus enim erat gratiâ & veritate, Cap. I. 14. Et Cap. XVII. 5. glorificari vult Dominus eâ gloriâ, quam ab æterno possederat, dicens: glorifica me, tu pater, apud te ipsam, gloriâ, quam habui, antequam mundus esset apud te. Gloriam gessit, quia, oleo letitiæ præ consortibus suis unctus fuit, Pl. XLV. 8. Quod Petrus respiciens, ait: DEUS JESUM illum Nazarenum unxit Spiritu Sancto & virtute, Act. X. 38. & Salvator noster de se ipsò: quem Pater misit, verba DEI loquitur, non enim ex mensura dedit illi DEUS spiritum, Joh III. 34. Gloriam gessit, propter cultum religiosæ adorationis, vi unionis personalis, humanæ naturæ communicatum, per me, juravi, exiit ex ore meo justitia, verbum, quod non revocabitur: quod nimirum mihi se incurvaturum sit omne genu, & juratura omnis lingua, tantummodo in Domino, dicet mihi, justitia sunt & robur, sunt verba ejus. El. XLV. 23 24. Et Paulus ad Philipp. II. 9, 10. DEUS ipsum exaltavit, & donavit ipsi nomen, quod super omne nomen est, ut in nomine JESU omne genu se flectat supracælestium, terrestrium, & subterraneorum, & omnis lingua confiteatur, quod Dominus sit JESUS Christus, in gloriam DEI Patris. Turbam electorum voce magnâ clamantem audiebat Johannes: Dignus est agnus occisus, qui accipiat potentiam, & divitias, & sapientiam, & robur, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Omnem etiam creaturam, quæ est in cælo, & in terra, & sub terra, & in mari quæ sunt, & quæ in his omnia, audivi dicentes: sedenti super throno, & agno sit benedictio, & honor, & gloria, & robur in secula seculorum. Apoc. V. 12, 13. Gloriam gessit ad dextram Patris evectus, suscitavit illum DEUS ex mortuis, & sedere fecit in dextra sua in supracælestibus, supra omnem principatum*

parum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non tantum in seculò hòc, sed etiam in futuro, Eph. I. 20. 21. David hanc gloriam prævidens, vaticinatur: *Dixit Dominus ad Dominum meum, sede ad dextram meam, usque dum posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum*, Pf. CX. 1.

§. IX.

Is sedit & regnavit super throno suo v. 13. utpote Rex Regum, & Dominus dominantium, Apoc. XVII. 14. & XIX. 16. Erat Rex, quem Pater in monte suo sancto Zion unxerat, Pf. II. 6. Erat Rex cujus regium ingressum in Hierosolymam Zacharias hunc in modum depingit: *Exulta valde, ò filia Zion, clange, ò filia Hierosolyma: ecce enim rex tuus venit tibi, justus & salvator ille; miser tamen & equitans super asino, & super pullo filio asinarum*, Cap. IX. 9. Fuit autem simul Sacerdos super throno suo v. 13. In V. T. sacerdotium ad tribum Levi, & regnum ad tribum Juda alligatum erat; Christus autem talis Rex erat, in quo sacerdotalis & regia concurrebat dignitas. Sacerdotem hujusmodi nobis sistit David dicens: *tu es sacerdos in aeternum, juxta modum Melchisedeci*, Pf. CX. 4. Is autem Rex & Sacerdos erat. *Melchisedec Rex Salem produxit panem & vinum, & hic quidem sacerdos erat DEo altissimo*, legitur Gen. XIV. 18. Autor Epist. ad Ebraeos comparationem inter Melchisedecum & Salvatorem nostrum instituens hunc in modum loquitur: *quemadmodum & in alio loco dicit, tu es sacerdos in aeternum juxta ordinem Melchisedeci*, Cap. V. 6. Conf. Cap. VI. 20. VII. 1. 2, 3 & 17. VIII. 1. Ita verba Zachariæ diu ante nos intellexit Cyrillus Alexand. in Comment. ad Cap. VI. 13. illius, tomo III. Operum, fol. m. 707. *Christus, inquit, est omni virtute plenus, hoc est, gloriâ DEo maximè conveniente. Scribit alicubi Johannes, vidimus gloriam ejus, glo-*

viam quasi unigeniti à Patre plenum gratia & veritatis. Sedē super throno, regnavit ut DEus, & asidet DEo Patri, & simul imperat omnibus. - - - Est ipse Rex simul, & summus sacerdos, ut per duos (Zorobabelem & Jehoschuam summum sacerdotem præfiguratus) pro uno Immanuele numeratus.

§. X.

Tandem Propheta Vocationis gentilium ad Ecclesiam Christi N. T. meminit, v. 15. pergens: *Longinqui venient & aedificabunt templum.* Longè à verò DEi cultū illiusque cognitione salvifica, hinc Athei disti, illi aberant; Veruntamen ad cœnam magnam, nuptiasque cœlestes ministeriò Apostolorum invitati, Luc. XIV. & Matth. XXII. templum Domini ædificarunt, tanquam lapides viventes se in templum DEi, lapidi angulari JESU Christo superstruendi, gratiâq; Spiritus S. repleti, offerentes, 1. Cor. III. 16. 17. & 2. Corinth. VI. 16. De his longè distitis, ad templum Domini ædificandum vocatis vas electum ita loquitur: *Eratis in tempore illo sine Christo, abalienati à poluita Iſraelis, & peregrini testamentorum, promissionis nullam spem habentes, & Athei in mundo. Nunc verò in Christo JESU vos, qui quondam aberatis longè, propè facti estis per sanguinem Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit ex ambobus unum, & intergerini parietis septum solvit. Unde venit & evangelizavit pacem vobis, qui procul aberatis, & iis qui propè erant. Quia per illum habemus accessum utique in unò spiritū ad Patrem. Quare non amplius estis peregrini, & adventi, sed concives sanctorum ac domestici DEi. Super ædificati super fundamento Apostolorum & Prophetarum, cujus est lapis angularis JESUS CHRISTUS, per quem totum ædificium coagmentatum probè, crescit in templum sanctum in Domino, per quem etiam vos unà ædificamini in habitaculum DEi in spiritu, Eph. II. 12, 13, & seq. Idem inculcat Petrus 1. Epist. II. 4, 5. ad quem*

post-

25

postquam accessistis tanquam lapidem vivum, ab hominibus quidem rejectum, à DEo verò electum, pretiosum, etiam ipsi tanquam lapides viventes edificamini in domum spiritualem, sacerdotium sanctum, ad offerendum spiritalia sacrificia, accepta DEo per IESUM Christum. Coronatò à nobis Christo, sunt verba Cyrilli Alexand. l. cit. fol. m. 707. tunc etiam gentium multitudo ad agnitionem ejus properabit, & qui procul sunt propter errorem, per fidem vocabuntur. Et edificabunt in domo Domini, quanam edificabunt? se ipsos videlicet, cooptantes sanctis, & componentes in fide ad unitatem cum iis qui sunt ex Israel, Christo summo angulari lapide, & connectente in concordiam per se, quæ olim disjuncta fuerant. Condidit enim duos populos in unum novum hominem, faciens pacem, & reconcilians in corpore suo Patri omnia. Zachariæ Cap. III. 8. vaticinatur Dominus se adducturum servum suum germen, toties fidelibus V. T. promissum, ardentissimisq; votis ac suspiriis expetitur. Is autem nullus alius est quàm Christus, cui propter formam servilem in tempore assumptam, Philipp. II. 7. & quia ad serviendum in mundum venerat, Matth. XX. 28 nomen servi tribuitur, Es. XLII. 1. ecce, servus meus, in quem incumbo animo, electus meus, in quo beneplacitum habet anima mea, &c. Cap. XLIII. 24. servire me fecisti per peccata tua, laborare me fecisti per iniquitates tuas. Et Cap. LII. 13. ecce prudenter aget servus meus, extolletur, & exaltabitur, & evehetur valde.

§. XI.

Nunc ipsum vaticinium, his conceptum verbis: ecce, vir cujus nomen est germen, & sub illò germinabit, & templum Domini edificabit, accuratius expendendum nobis venit. Vocula הנה ecce, attentionis excitandæ causâ sæpius ponitur, ac de rebus mirandis, insolitis & novis usurpatur, ut Gen. VI. 17. הנה ecce, ego adducam diluvium aquarum super terram.

Exod.

Exod. XXXII. 24. הנה ecce, angelus meus ibit ante te. Et Cap. XXXIV. 10. הנה ecce, ego pango fœdus, coram totò populo tuo. Mal. III. 1. הנני ecce, ego mitto angelum meum, qui parabit viam ante me. Hòc sentu hic adhibetur, ad denotandum, rem miram & novam esse, de qua vaticinaturus erat Propheta. Dicendum quoque particulam illam hìc præmitti, ad significandum, vaticinium hoc certò futurum esse, q. d. certò certius tempus appropinquabit, quò vir, cujus nomen est germen, &c. apparebit. Ita vox הנה ecce accipitur Gen. I. 29. הנה ecce verè dedi vobis omnes herbas, seminificantes semen. Et v. 31. Et vidit DEus omne, quod fecerat, והנה & ecce verè bonum erat valdè. Cap. XII. 11. & dixit Abram ad Saram uxorem suam, הנה ecce verè novi, te esse mulierem pulchram. Cap. XXVIII. 15. והנה & ecce verè ego tecum sum, ut custodiam te, &c. & alibi passim.

§. XII.

Sed quæ ista est res nova, præclara & singularis certò eventura, de qua hic Propheta vaticinatur? ecce, inquit, vir, cujus nomen est germen. Vocat Christum איש virum. Idem nomen occurrit Gen. IV. 1. ubi Eva את יהוה קנתי איש virum possedi virum Dominum. Targum Onkelos קנתי גברא מן קנתי: יי קרם acquisivi virum à conspectu Domini. Targum Jonathan: acquisivi virum angelum Domini. Reuchlin. Lib. I. Art. Kabbal. refert Evam, secundùm Cabbalif. nato Kaino, præ gaudio exclamasse, acquisivi virum illum quatuor literarum, i. e. Dominum. LXX. Interp. acquisivi hominem per DEum. Vulgatus Interpres: Possedi hominem per DEum. Syrus: Possedi virum Domino. Arabs: Jam obtinui virum à DEo. Quandoque איש virum fortem, nobilem & clarum notat, ut Judic. VII. 14. gladius Gideonis, filii Joas, איש ישראל Viri Israelis, i. e. ducis Israel. i. Sam.

17

1. Sam. XXVI. 15. & dixit David ad Abner : nonne **איש** *vir* *tuus* ? h. e. Dux & Princeps magnus ? Exod. XV. 3. *Domini* **איש** *vir belli*, i. e. magnus bellô, autor belli, vel bellicosus, militiæ & stratagematum militarium ita peritus, ut illis utatur, pro lubitu. Jerem. V. 1. & *querite in plateis ejus, an inveniat* **איש** *virum*, i. e. illustrem, magnum & potentem, habentem bona opera, unde mox addit : *an sit qui faciat judicium & justitiam*. Pf. IV. 3. **איש בני אדם** *filii viri*, i. e. præclari, illustres, quousque gloria mea vobis erit in ignominia. Pf. XLIX. 3. **איש בני אדם** *etiam filii hominum*, i. e. filii plebejorum, **איש בני אדם** *etiam filii viri*, i. e. filii magnatum, nobilium & illustrium. Pf. LXII. 10. *Vanitas sunt בני אדם* *filii hominum*, i. e. viles, ex ima fece vulgi, *mendacium* **איש בני אדם** *filii viri*, i. e. nobiles, & in honore constituti. Et hæc significacione nomen **אדם** aliàs quoque ignobilem & obscurum denotat, ut Judic. XVI. 7. ubi Simson : **והייתי כאחד האדם** & *eroficut unus homo*, i. e. sicut unus è vulgo. Et Pf. LXXXII. 7. *Veruntamen כדאדם sicut homo*, i. e. sicut unus è vulgo, *morimini*. Ita hæc loca interpretatur R. David Kimchi in libro Radic. in voce **איש** fol. m. 24. 25. והגדול ובעל הדבר וראשו

וקרא **איש** כמו גדעון בן וואש **איש** ישראל **ה** גדול ישראל וראשו **הלא** **איש** אתה ומי כמוך בישראל כלומר **הלא** גדול אתה יהיה **איש** מלחמה כלומר גדול ובעל מלחמה אם תמצאו **איש** כלומר גדול בעל מעשים טובים ופרשו לפני אם יש עשה משפט וצדקה וכן גם בני אדם גם בני אדם בני אדם אמר על החמק ובני אדם על הגדולים :

Vid. ejus Comment. ad Pf. IV. 1. XLIX. 3. LXXXII. 7.

§. XIII.

Et de tali viro forti, illustri & nobili loquitur hæc Propheta,

C

pheta, dicens: ecce, vir. Vir cujus nomen est אל עמו *Immanuel DEus nobiscum*, Ef. VII. 14. Matth. I. 23. אל גבור *DEus fortis*, Ef. IX. 5. מלך הכבוד *Rex glorie*; יהוה נכור מלחמה; *Dominus fortis, heros belli*, Pf. XXIV. 8. Equidem Salvator noster tempore acerbissimæ suæ passionis מנאבות *vir dolorum* erat, Ef. LIII. 3. Veruntamen si oculos nostros in personam illiusque officium conjiciamus, nobiliorem, illustriorem & splendidiorem illò inter angelos & filios hominum non invenimus; cum quoad personam DEus & homo, vel ut Veteres loquuntur, *Gigas gemina substantia*, quoad officium, Rex, Sacerdos & Propheta audiat. Hinc David: יפה מנני ארומ *pulcherrimus es præ filiis hominum*, Pf. XLV. 3. ad quem locum רוק ita scribit: *Jam dudum docuimus in libro Michlol omnem duplicationem literarum radicalium fieri amplificandæ significationis rei gratiã, ut in istis vocibus ירקק viridis admodum; ארמר valde rubeus. Alloquitur ergo Regem Messiam, video, inquit, cum speciem tuam inspicio, te ceteros homines longè pulchritudine antecedere. Et Paulus Ebr. l. 4. 5. tantò melior angelis factus, quantò excellentius præ illis nomen hereditavit. Cui enim dixit unquam angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? & rursum, ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium?*

§. XIV.

Viri hujus nomen est צמח germen; descendit hæc vox à radice צמח quod germinare, pullulare, oriri, crescere, efflorescere & succrescere significat; Improprè ad res varias transfertur; dicitur de pilis capitis & barbæ, Ezech. XVI. 7. & pilus tuus צמח germinavit, crevit. Judic. XVI. 22. & cepit capillus capitis ejus לצמח germinare, crescere. 2. Sam. X. 5. Manete in Jericho donec יצמח germinet, crescat, barbæ vestra. Levit. XIII. 37. & pilus niger צמח בו germinaverit, ortus

19

ortus fuerit, aut creverit in eo. Esa. LVIII. 8. Sanitas germinare dicitur; & sanitas tua ciuò תצמח germinabit, crescet, orietur. Pf. LXXXV. 12. Veritas è terra תצמח germinare, pullulare, crescere, oriri dicitur. Ezech. XXIX. 21, dicit Dominus קרן תצמח germinare, crescere faciam cornu domui Israelis. Es. XLII. 9. & nova ego annuncio antequam: תצמחנה germinent, fiant, & oriantur. Propriè de terra nascentibus & plantis accipitur, ut Eccles. II. 6. feci mihi piscinas aquarum, ad potandum ex iis siluam: צומח עצים germinantem arboribus. Exod. X. 5. & consumet omnem arborem הצומח germinantem. Gen. XLI. 6. & ecce septem spica צומחת germinantes post illas. Job. V. 6. de terra non יצמח germinabit peruersitas. In Hiphil significat germinare, crescere facere, ut Pf. CIV. 14. מצמיח הציר germinare, crescere faciens herbam. צמח igitur est germen, planta de terra nascens, ut Gen. XIX. 25. וצמח & germen terra. Ezech. XVI. 7. כצמח sicut germen agri. Et Cap. XVII. 9. Omnes frondes צמחה germinis ejus emarcescent, & v. 10. & in areis צמחה germinis sui arefcet. Es. LXI. II. sicut terra producit צמחה germen suum.

§. XV.

Figuratè igitur & metaphoricè Redemptor noster à Propheta צמח germen, planta appellatur, non tantùm hìc, verùm etiam Cap. III. 8. quod nec Judæi diffitentur, qui utrobique Germen de Messia interpretantur. Jonathan verba nostra, ecce, vir cujus nomen est germen, ita transfert: **הא נברא משיחא שמיה עתיד דאתגלי ויתרבי:** ecce, vir Messias nomen ejus, qui revelandus est, & magnificandus. Illa verò Cap. III. 8. adducam seruum meum germen, taliter: **הא נאנא מיתו ית עברי משיחא דיתגלי:** ego adduco seruum meum Messiam, qui revelabitur. In Echa Rabbi:

besi, i. e. in Comment. super Thren. Jerem. fol. m. 68. Col. 2.

3. sic legimus: ר' יהושע בן לוי אמר צמח שמו שנאמר ומתחתי יצמח *Messia est germen, quia dicitur, germen nomen ejus, & sub eo germinabit.* Gemina his leguntur in Sepher Rabbos, fol. m.

271. Col. 4. ubi scribunt: וזמר זה הנה איש צמח שמו וזמר זה משיח ואומר והקימתי לרוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל *ecce, vir ejus nomen est germen &c. hic est Messias, quia DEus dicit: & suscitabo Davidi germen justum, qui regnet Rex, & prosperetur, faciatque judicium & justitiam in terra.* רדק ad Caput. III. 8. Zach. ita comentatur:

וים כי צמח זה המלך המשיח אמר אעפי שזאת הישועה אני מביא לכם עוד אביא לכם ישועה גדולה ממנה בזמן *sunt ex interpretibus, qui germen hoc de Rege Messia explicant. Dicit DEus, quamvis hanc salutem allaturus sim vobis, afferam tamen adhuc vobis salutem majorem illò tempore, quo servum meum germen adducam.* רשי ad Cap. VI. 12. Zach. ויש פותרים אותו במלך המשיח: *est vir ejus nomen est germen, de Rege Messia.* R. Ab. Esra ad Cap. III. 8. Zach. ומפרשים רביש *multi Interpretes dicunt, hoc germen esse Messiam.* Abarbanel ad eundem locum fol. m.

הנה המלאך אמר ופרסם בפניהם שיביא הקבה *est* 284. Col. I. לאתיר לבא את עברו צמח והוא מלך המשיח שימלך על ישראל וקראו צמח לפי שיהיה חוטר מנזע ישי ונצר משרשו *ecce angelus dicit & manifestat in presentia illorum, S, B. adducturum tempore futuro servum suum germen; hic est*

21

est Rex Messias, qui regnabit super Israel. Germen verò eum appellat, quia erit virga de trunco Isai, & surculus qui è radicibus ejus fructum feret, & germinabit, Es. XI. 1. In quotidianis precibus Messiam à Judæis germen vocari, dudum viri eruditi ex illorum libris precum monuere, ut non opus sit hâc de re aliquid addere.

§. XVI.

Utens vero Propheta noster voce germinis, eam sine dubio ex ore Prophetarum ante captivitatem Babylonicam viventium hausit. Nihil enim tritius in scriptis eorum, quàm Christum nomine germinis insigniri, ut Es. Cap. IV. 2. In die illa erit צמח יהודה germen Domini in decus, & in gloriam. Targum Jonathan: in die illa erit משיחא דיי: Messias Domini. רוק ad h. l. ופרוש צמח ה' משיח בן דוד כמו שנאמר ופרוש צמח צדיק: per germen Domini intelligitur Messias filius Davidis, prout dicitur, & suscitabo Davidi germen justum, Jerem. XXIII. 5. Targum Jonathan: suscitabo Davidi משיח דצדיקיא Messiam justorum. רוק ad h. l. צמח צדיק: germen justum, hic est Messias. Et Cap. XXXIII. 15. germinare faciam Davidi צמח צדיק germen justitie. Targum Jonathan: suscitabo Davidi: משיח דצדיקיא Messiam justitie. רוק ad h. l. זהו משיח הגמול צמח צדיק germen justitie, hic est Rex Messias. Neque negligenda nobis veniunt sequentia loca, Es. XI. 1. exhibet virga de trunco Isai, & surculus è radicibus ejus fructum feret. Et Cap. LIII. 2. ויער: כיון לפניו: & ascendet sicut surculus coram eo. Quamvis enim vox צמח ibi non legatur, æquipollentes tamen occurrunt voces. נצר enim & יונק non tantùm surculum, verùm etiam germen, vel plantam novellam & teneram denotant, ut Es. LX. 21. נצר Planta tenera plantationum mea-

rum. Vulgatus Interpres: *germen plantationis mee.* LXX. Interp. habent φέρουσα, quod plantam notat. Targum Jonathan: רחורתי נצבא *planta latitiae mee.* Nam נצבא Chaldaeus est plantare, vide Lexicon Talmud. Buxtorffii. Arabs: *custodiens plantas &c.* Et Cap. XIV. 19. & *tu projectus es de sepulchro tuo,* נתעב כנצר *sicut germen abominabile,* vel *planta abominabilis.* רוק ad h. l. ויש נטיעם ארם

בניהם שאינו מצליח עוקר אותו משרשיו ומשליכו: *quando homo plantas plantat, & aliqua ex illis non germinat, vel crescit, tum eam radicitus evellit & projicit.* Dan, XI. 7. & *surget* מנצר שרשיה *de planta radicum ejus.* Vulgatus Interpres: & *stabit de germine radicum ejus plantatio.* LXX. Interpret. *surget* אר & ארס *de flore radicit ejus.* Arabs: *ex flore stirpis illius.* Observavit hanc significationem vocabuli נצר נצר בהמש' in libro Radicum in voce נצר fol. m. 309. יונק או ענף: *est planta tenera, novella, aut ramus seu surculus.* יונקו' autem recens natae vocantur plantae, quod sint instar infantum, seu lactentium, succum terrae exugentes, ut Job. VIII. 16. & *in horto ejus* יונקו' *planta ejus egredietur,* & Cap. XV. 30. *plantae ejus siccabit flamma.* Of. XIV. 7. *ibunt* יונקו' *planta ejus.* Ezech. XVII. 22. *de vertice* יונקו' *plantarum ejus.* Denuò רוק in libro Radic. in voce יונק fol. m. 198. Col. 2. נקראו הנטיעות הולדות הרכות יונקות כמו שנקרא *planta recens nata & tenera vocantur* יונקות *quemadmodum infans vocatur sugens vel lactens.*

§. XVII.

Cum verò in Christo duae sint naturae divina & humana, dubium hic oritur, secundum quam naturam dicatur germen,

men. Multi ex nostratibus Theologis existimant, germen à Propheta respectu humanæ naturæ tantum vocari. Nos, salvo aliorum iudicio, Christum, quoad utramque naturam germen commodè appellari posse, censemus. Quoad divinam naturam, quia instar germinis ex substantiâ Patris, quasi è terra fecundissima, in qua esse divinum cum variis DEi attributis, quasi virentibus virgultis nunquam marcescentibus, residet, ab æterno est progenitus, Ps. II. 7. & CX. 3. Quemadmodum enim germen, aliud quoad substantiam, sibi simile producit germen: sic æternus Pater coæternum & coessentialia sibi genuit Filium, qui est splendor gloriæ, & character substantiæ eius, Ebr. I. 3. DEus de DEo, lumen de lumine, ut Patres in Symbolo Nicæno loquuntur. Hinc Salvator noster: ego & Pater unum sumus, Joh. X. 30. Philippus dicebat ipsi: Domine monstra nobis Patrem, ita sufficit nobis; Dicit illi JESUS, tantum tempus vobiscum sum, & tamen non nosti me? Philippe, qui videt me, videt Patrem, quomodo ergò tu dicis, monstra nobis Patrem. Nonne credis, quod ego in Patre, & Pater in me sit? Credite mihi, quod ego in Patre, & Pater in me sit, Joh. XIV. 8. & seq. Tres sunt, qui testificantur in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt, I. Joh. V. 7. Eà de cau. à non tantum גרמין Germen, verum etiam גרמין ד'מ'א Ef. IV. 1. vocatur; vel per appositionem *Germen Dominus*, qui in unitate personæ & verus homo, & verus DEus est. Vel per regimen: *Germen Domini*, propter æternam ejus à Patre Originem & generationem. Et sine dubio ex V. T. mutuatus est Phrasin Zacharias, dum Christum vocat *ἀνανθή* ἐξ ὕψους, *germen ex aliò*, Luc. I. 78. i. e. germen cœlestē, vel divinum, quia *Dominus de cælo erat*, I. Cor. XV. 47. ac de cælo venerat, Joh. III. 13. Germen enim ex terra nascens *ἀνανθή* dici, patet ex Ezech. XVI. 7. ubi *germen* vel *planta agrī*
 יוֹעָא-

vocatur ἀνατολή & ἀγρῆ. Et verbum ἀνατέλλειν de terræ nascensibus usurpatur Gen. II. 5. & XIX. 25. Ezech. XVII. 9. 10. Et Ebr. VII. 14. dicitur, *manifestum est, ἔτι ἐξ ἰσδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος* ⊕, quod ex Juda germinaverit seu ortus sit, Dominus noster. Eò, nisi fallor, digitum intenderunt LXX, Interpret. ΠΩΣ per ἀνατολήν Zach. III. & VI. transferendo. Nam ἀνατολή exortum quoque solis & lunæ notat, ut Jud. V. 31. *sicut ἀνατολή solis in fortitudine sua splendet.* Ef. LX. 19. *ἀνατολή lune non illuminabit te.* Stephanus in thesauro Lingvæ Græcæ in voce τὸ πλῶ, fol. m. 1366, annotat, ἀνατολήν secundum quosdam de sole duntaxat dici, de reliquis sideribus ἀπτολήν. Dicit aliquando ἀνατολήν ἡλίου, sæpe verò genitivum ἡλίου omitti. Et ἀνατέλλειν dicuntur astra, ut Jac. I. 11. *ἀνέτειλε γὰρ ὁ ἥλιος* ⊕, *exortus enim est sol.* II. Petr. I. 19. *καὶ Φοσφόρος ἀνατέλλει* ⊕ *Lucifer exoriatur.* Matth. V. 45. *ὅτι πᾶν ἥλιου αὐτὸ ἀνατέλλει, quia facit, ut sol suus oriatur.* Vide Stephani Lexicon I. cit. Vocabulò igitur ἀνατολῆς divinam Christi naturam indigitare voluisse probabile videtur; præprimis cum non pauci ex Patribus aliisque Interpretibus inveniuntur, qui verba Zachariæ, *visitavit nos ἀνατολή ἐξ ὕψους oriens ex alto,* ex LXX. Interpret. versione, aut ex Mal. IV. 2. Ef. LX. 1. Num. XXIV. 17. desumpta esse putant. Cyrillus Alexandrinus ad verba illa: *ecce, ego adduco servum meum oriens nomen ejus,* Cap. III. Zach. tomo III. Oper. fol. m. 677. in fine, ita commentatur: *Christus est DEus secundum naturam, & ex DEo Patre apparuit unigenitus, secundum hoc liber. Nihilominus exinanivit semetipsum, secundum scripturas, demittens se in id quod non erat, & appellatus servus propter naturam humanam, quamvis omnium Dominus esset, tanquam DEus. Sed idem & oriens erat, i. e. sol justitiæ. Exortus est enim, & illuminavit nos velut in tenebris degentes, & gratiâ suâ nos illustravit.* - - - Nominat servum,

25

*vum, quoniam in servi forma venit: Orientem, quia verum lu-
men est, idem & dies, & clarus lucifer in membris exoriens, &
corda lucida efficiens. Beda ad verba: visitavit nos Oriens ex
alto, tomo V. Oper. fol. m. 231. Col. I. & Prophetia de Domino
loquens, ecce, Vir, inquit, nomen ejus oriens est. Qui ideo rectè oriens
vocatur, quia nobis ortum vere lucis aperiens, filios noctis & tene-
brarum, lucis effecit filios, &c. Hugo de sancto Choro ad eund.
loc. tomo VI, Oper. fol. m. 139. Col. II. visitavit nos, carne
assumpta, oriens ex alto, verbum Patris vere lucis aperiens or-
tum, Zach. VI, ecce, vir, oriens nomen ejus, dicit de Filio. Et ad
Cap III. 8. Zach. tomo V. Oper. fol. m. 215. Col. 3. ecce enim
ego, dicit DEus Pater, adducam, in incarnatione, servum me-
um, de quo Philipp II. formam servi accipiens, Orientem, infra
Cap. VI. Oriens nomen ejus, & ipso veniente, oriatur vobis timentibus
DEum, sol justitie, Mal. IV. Et ad Cap. VI. fol. m. 217. col.
3. Ipse JESUS etiam Oriens dicitur, quia in diebus ejus orta est ju-
stitia & abundantia pacis &c.*

§. XVIII.

Quoad humanam naturam Christus germen est, quia
instar germinis, ex utero Mariæ Virginis, quæ ad modum cæ-
terorum hominum terream habet originem, cuique dictum,
pulvis es, & in pulverem reverteris, Gen. III. 19. in plenitudine
temporis prodiit. *Ecce, concipies in utero, & paries filium,*
vocabisque nomen ejus JESUM, sunt verba angeli, Luc. I. 31.
Hoc respectu germen Davidis, Jerem. XXIII. & XXXIII. *fru-
ctus lumborum ejus, A&or. II. 30. Filius Davidis, Matth. XXII. 40.*
& *David Pater ejus* Luc. I. 32. nominatur. Germen est, quia
ex arida Davidis radice, omni splendore regio per tot secula
destituta, tanquam novum germen ad regnandum, ac ad
proferendum fructum omnis gratiæ salutis & boni pullulavit,
Es. XI. I. Germen est, quia non secundum communem na-
turæ

D

tura

turæ cursum, sed instar germinis, quod de novo exit è terra, ex casta & immaculatâ virgine, obumbratione Spiritus Sancti conceptus est & natus. Maria dicebat ad angelum, *quomodo fiet hoc, quoniam virum non cognosco?* Cui respondens angelus dixit: *Spiritus Sanctus veniet super te, & virtus altissimi obumbrabit te, unde etiam quod ex te nascitur sanctum, vocabitur Filius Dei*, Luc. I. 34 35. Prædixit admirandum germinis hujus ortum Esaias dicens: *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabit nomen ejus Immanuel*, Cap. VII. 14. & Matth. I. 23. Germen est, si vilem contemptum & abjectum ejus, in quo ad tempus apparuit, consideremus statum, de quo Paulus: *Jesus Christus cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*. Philipp. II. 6. & seq. Et Es. Cap. LIII. 2. & seq. *non erat forma illi, neque honor, vidimus eum, sed non illi aspectus, ergone desideravimus eum? Contemptus fuit, & cessans virorum, vir dolorum, & notus morbi. Unde fuit quasi occultatio facierum ab ipso, contemptus est, ut non reputaverimus eum.*

§. XIX.

Germen est, quia instar germinis, in diebus carnis suæ, hominibus miseris, afflictis & mœrore oppressis profuit utilisque extitit; non solum Evangelium prædicando, blandisque eos verbis: *venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego vos refocillabo*, Matth. XI. 28. compellando; erat enim de quo Esaias vaticinatus fuerat: *calamum confusum non confringet, & linum fumigans non extinguet*, Cap. XLII. 3. Verum etiam doctrinam, quam à Patre acceperat, signis & prodigiis admirandis confirmando. Joh. III. 2.
Matth.

27

Matth. XI. 3. & seq. Actor. X. 38. Ef. XXXV. 4. & seq. Ger-
men est, quia tempore acerbissimæ passionis instar germinis
contritus, conculcatus & in sepulchrum coniectus fuit.
Hinc conqueritur Ps. XXII. 17. & seq. & Ef. L. 6. Germen
est, quia instar germinis, à falce mortis excisus propriâque
virtute resurgens, sic re floruit, ut in æternum sit germina-
turus, Rom. VI. 9. Ebr. XIII. 8. Apoc. I. 17. 18.

§. XX.

Causam, cur Christus germen dicatur, mox Propheta
subjicit, pergens: ומתחתיו יצמו & sub eò germinabit.
Particula ו causaliter est accipienda, hoc sensu: nomen ejus
est germen, quia sub eò germinabit. Ita hæc particula aliàs
quoque accipitur, ut Gen. XXVI. 12. & invenit annò illò, cen-
tum mensuras ויברכהו quia benedixit ipsi Dominus, Deut. XVII.
16. ויהוה quia Dominus dixit vobis, &c. Ef. XXXIX. 1. Rex Ba-
belis literas & munus misit ad Hiskiam, וישמע quia audiverat,
&c. Ps. XXXVII. 5. & confide in ipso: ויהוה יעשה quia ille fa-
ciet. Job. XXIII. 16. ויהוה הריך quia DEUS emollit cor meum,
&c. Vox מתחתיו diversimodè accipitur ab Interpretibus,
qui consulendi, imprimis Biblia Polyglotta & Critica Angli-
cana, Polique Synopsis Critic. ad h. l. Nos putamus מתחתיו
hic idem esse, quod de super illo, vel ex radice hujus germinis,
vide Concordant. Ebraicas in voce תחת, & hoc modò
loquendi innui, Christum germen & radicem Isai & Davidis,
Ef. XI. 16. Apoc. V. 5. & XXII. 16. esse, ex quo omnis generis
dona cœlestia succrescunt, huicque soli omnia, quæ de manu
Domini accipimus, & ad præsentem futuramque vitam faci-
unt, adscribenda. Joh. I. 16. Luc. I. 69. Gen. XXII. 18. Gal. III.
16. Eph. I. 3. Emphasin hanc verborum diu ante nos obser-
vavit Cyrillus Alexand. ad h. l. fol. m, 705, scribens: & super
cum

eum orietur, *κατένω ἐκ τῆς αἰνῆς ῥίζης ἀναφύσκει*, hoc est, ex ejus radice germinabit.

§. XXI.

Sed quæ sunt illa beneficia, quæ ex hoc germine verè divinò progerminârunt? Germinavit sub illo pax inter DEum & homines. *Ipse est pax nostra*, Eph. II. 14. Est *שלום* *שר* *Princeps Panis*, Ef. IX. 5. Conf. Pf. LXXII. 7. Ef. IX. 6. Luc. II. 14. Rom. V. 1. Col. I. 18. II. Cor. V. 18. 19. Germinavit sub illo Justitia quâ coram DEo justificamur. Describit eam Esaias Cap. LXI. 11. *quemadmodum enim terra, producit germen suum, & quemadmodum hortus semina sua progerminat, sic Dominus DEus progerminare faciet justitiam & laudem, coram omnibus gentibus.* Et Cap. LIII. 11. dicit DEus: *per scientiam sui justificabit justus servus meus multos.* Vide I. Cor. I. 30. Jerem. XXIII. & XXXIII. II Cor. V. 21. Dan. IX. 24. Philip. III. 7. & seq.

§. XXII.

Germinavit sub illo remissio peccatorum. *Erat agnus DEi tollens peccata mundi*, Joh. I. 29. *Erat propitiatio ὕλασις* pro peccatis nostris, imò non pro nostris tantùm, sed etiam pro totius mundi peccatis, Joh. II. 2. *dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris, in sanguine suo*, Apoc. I. 5. *Sanguis Jesu Christi Filii DEi emundat nos ab omni peccato*, I. Joh. I. 7. Pontifex V. T. cum sanguine taurorum & hircorum semel in anno sanctum sanctorum ingrediens, eumque versus propitiatorium septies spargens, populum DEi expiabat, Levit. XVI. 14. & seq. *Christus autem postquam advenit Pontifex futurorum bonorum, per majus & perfectius tabernaculum, non manu factum, hoc est, non hujus creationis. Neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in sancta, ita ut aeternam redemptionem invenerit.* Si namque san-
guis

29

gvis taurorum & hircorum, & cinis vacca adpersus, pollutus sanctificat ad carnis puritatem. Quamò magis sanguis Christi, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit irreprehensibilem DEO, mundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad servandum DEO viventi, Ebr. IX. II. & seq. Talis enim decebat, &c. Cap. VII. 26. 27. Idem ex nomine, quod Dominus in circumfisione accepit, colligitur. Vocabatur *Jesus*, Luc. II. 21. *Jesus* autem interprete angelò, idem est quod *Salvator*; ille enim, inquit, *salvabit populum suum à peccatis eorum*, Matth. I. 21.

§. XXIII.

Germinavit sub illo redemptio ex faucibus Diaboli, mortis & inferni, Ebr. II. 14. 15. Col II. 15. I. Joh. III. 8. Populum suum DEUS potenti quondam manu, per *Mosen* servum suum ex servitute & crudelitate Regis Pharaonis eripuerat, Exod. XII. 37. Deprædicat gratiam hanc immeritam patribus exhibitam David Ps. XXII. 5. 6. Nos autem Divinum Numen, non per *Mosen*, qui fidelis erat in totà domo ejus, in servum, sed per Christum, tanquam *Filium*, super domum suam, cujus domus sumus nos, siquidem confidentiam & gloriationem spei usque ad finem firmam retinuerimus, Ebr. III. 5. 6. è manu infernalis Pharaonis liberavit, Luc. I. 68. 78. 79. Col. I. II. 12. Germinavit sub illo impletio legis. *Finis legis Christus*, in justitiam omni credenti, Rom. X. 4. Erat *lex jugum* quod neque nos, neque patres nostri portare poterant, Actos. XV. 10. Ab hoc jugo Dominus nos liberavit, legem nostri loco obedientiæ suæ perfectissimâ implendo, Matth. V. 17. Gal. III. 13. & IV. 4. 5. Rom. VIII. 3. &c.

§. XXIV.

Germinavit sub illo Vita æterna. *Donum DEI est vita æterna in Christo Jesu Domino nostro*, Rom. VI. 23. *Non posuit*

30
nos DEus in iram, sed in possessionem salutis, per Dominum nostrum IESum Christum, I. Theff. V. 9. Sic DEus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam, &c. Joh. III. 16. Iacobus Patriarcha videbat in somnio scalam, cuius cacumen attingebat coelum, angelosque DEI in ea ascendentes & descendentes, Gen. XXVIII. 12. Scala, quâ coelum ascendimus est Christus, ego, inquit, sum via, veritas & vita, nemo venit ad Patrem, nisi per me, Joh. XIV. 6. Et Cap. X. 27. Oves meae vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam aeternam do illis. Christus porta est, per quem aditur coelum, est porta que recipit, & que perducit, strata jam à Christo, sunt verba Tertull. Lib. III. adv. Marcion. Cap. ult. fol. m. 412. Beda ad I. cit. Genes. fol. m. 63. tomo IV. Oper. Per scalam Christus intelligitur, qui dicit: ego sum via, &c. Scalâ hâc ascendebant coelum Apostoli, qui in primo Hierosolymis celebrato concilio, unanimi suffragiô concludebant: Credimus nos salvari, per gratiam Domini nostri IESu Christi, quemadmodum etiam illi, Actor. XV. 11. Germinavit sub illô Spiritus S. Vicarius Christi, in specie visibili super Apostolo Ioseffus. Apparuerunt illis lingvæ dispersitæ, tanquam ignis, seditque super singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu Sancto, & ceperunt loqui variis lingvis, prout Spiritus S. dabat eloqui, Actor. II. 3. 4. Promiserat hoc eis Dominus: expedit vobis, ait, ut abeam, scenim non abirem, paracletus non veniet ad vos; si verò abiero, mittam eum ad vos, Joh. XVI. 7. Ascensurus ad coelos præcepit illis, ut ab Hierosolymis non discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam, inquit, audivistis ex me. Quia Johannes quidem baptizavit aquâ, vos verò baptizabimini Spiritu S. non post multos hos dies, Actor. I. 4. 5. Et Luc. XXIV. 49. Vos ergo sedete in urbe Hierosolyma, donec

31
donec induamini virtute ex alto. Cum Petrus in domo Cornelii de Christo concionaretur, Spiritus S. eò adhuc loquente, cecidit super omnes qui audiebant verba, unde obstupuerunt illi, qui ex circumcisione fideles, quotquot venerant cum Petro, quod etiam super gentes donum Spiritus S. effusum esset, audiebant enim illos loquentes, linguis, & magnificantes DEum, Actor. X. 44. 45.

§. XXV.

Germinavit sub illo multitudo credentium. Huc pertinent sequentia Davidis: *Florebit in diebus ejus justus*, Psal. LXXII. 7. Quemadmodum enim primus homo Adam de arbore vetita comedens, germen & stirps generis vetusti factus est: sic Christus ultimus Adam, germen novum, stirps nova, novi generis, sive filiorum DEi, instar germinum sub eò florentium & pullulantium, corda eorum aqua vivâ Spiritus S. largiter irrigando, existit, vi promissionis: *fundam aquas super sitientem, & rivulos super aridam; fundam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super natos tuos.* Et *germinabunt inter herbas, & sicut salices juxta rivos aquarum*, Et. XLIV. 3. 4. Et Cap. LX. 21. *tecum autem populus tuus erunt omnes justi, in aeternum possidebunt terram,* נצר מטעי *germen plantationis meae, opus manuum mearum, ut gloriosum reddam me.* Est Dominus *vitis mystica*, Joh. XV. 1. *lignum viride*, Luc. XXIII. 31. *Lignum vite*, quod est in medio Paradisi DEi, Apoc. II. 7. ex quo fideles, tanquam palmites, germina & furculi succum vitæ spiritualis sugunt & attrahunt. *Justus*, inquit David, *sicut palma florebit, sicut cedrus in Libano crescet.* *Plantaverunt in domo Domini, in atriis DEi nostri germinabunt.* *Adhuc proventum habebunt in senio, pingves & virides erunt*, Ps. XCII. 13. 14. Et de seipso Ps. LII. 10. *Germin hujusmodi mysticum Christi erat Paulus, dicens: Vivo*
autem,

autem, non amplius ego, sed vivit in me Christus. Quod verò nunc vivo in carne, in fide vivo, quæ est in Filium DEi, qui dilexit me, & tradidit semet ipsum pro me, Gal. II. 20. Multitudinem fidelium sub Christo germinasse nos docet Lucas, Petrum unâ concione die Pentecostes habitâ, quasi ter mille animas lucratum, referens, Actor. II. 41. Et Cap. VI. I. discipulos multiplicatos narrat. De Paulo constat, quod ab Hierosolyma, & circumcirca, usque ad Illyricum, impleverit Evangelium Christi, Rom. XV. 19. Messiam respectu piorum, sub illo multiplicandorum, germen dici, Judæi quoque observant. רֶגֶק ad verba Jerem. XXIII. 5. צֶמַח צְדִיק *germen justum*, ita commentatur: וְהוּוּ הַמְשִׁיחַ וּקְרָאוּ צֶמַח שִׂידוּיחַ; צֶמַח בְּעוֹלָם כְּצֶמַח צֶמַח הַשְּׂרָרָה שְׂדוּיָה רַבְבָּרָה; hic est Messias, & vocat eum germen, quia egressus ejus in mundum, se habiturus erat ut egressus germinis agri, quod in multitudinem excrescit. Abarbanel ad h. l. Jerem. f. m. 21. Col. 4. כִּי יוֹדִיעַ יְצִיאָתוֹ בְּמַלְכוּת כְּצִיאָת צֶמַח הַשְּׂרָרָה מִתַּחַת לְאַרְצָה; quia egressus ejus erit in regnum, sicut egressus germinis agræ est in terra, quod scilicet multiplicatur.

§. XXVI.

Germinabunt sub eo corpora nostra, quæ tempore extremi judicii instar germinum ex pulvere terræ renascuntur. Eò nos ducunt verba DEi: עֲצְמוֹתֵיכֶם כְּרֶשֶׁת תִּפְרַחְנָה; ossa vestra sicut herba germinabunt, El. LXVI. 14. & Cap. XXVI. 19. Vivent mortui tui, cadavera mea qui sunt, resurgent; evigilate, & jubilate habitatores pulveris; nam טַל אֹרֶת טוֹךְ ros tuus ò DEus, ros est olerum, & terram Rephaim deturbabis. Salvator noster instar germinis ex sepulchro redivivus, nos germina plantationis suæ ita alloquitur: ego vivo, & vos vivetis.

vetis. Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me, etsi moriatur, vivet. Omnis vero qui vivit, & credit in me, non morietur in aeternum. Amen, amen dico vobis, si quis verbum meum servaverit, mortem non videbit in aeternum, Job, XI. 25. XIV. 19. & V. II. 51. Germini huic verà fide inritus Jobus, certus erat corpus suum miserum instar plantæ germinaturum, hinc inter acutissimos dolores lætabundus exclamat: Scio Redemptorem meum, quod vivat; & postremum, quod super pulverem surget, & post cutem meam circumdabuntur hæc: & ex carne mea videbo DEum, quem ego videbo mihi, & oculi mei videbunt, & non alius, Cap. XIX. 25. & seq. Tandem hisce verbis: sub eò germinabit, Christo regnum stabile, firmum, perpetuum ac aeternum promittitur. Omnia regna mundi potentissima quoque ad tempus duntaxat germinant, durante; tandem verò instar germinum marcescunt & exarescunt. Omnis caro est gramen, & omnis sanctitas ejus sicut flos agri; vel ut Vulgatus transtulit: Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quasi flos agri, Es. XL. 6. Ubi modò Monarchia Babylonica? ubi Persica? ubi Græca? instar plantarum evanescere; regnum Christi autem in aeternum germinabit. Semen ejus in aeternum erit, & thronus ejus sicut sol coram me, sicut luna firmus erit in aeternum, & sicut testis in nubibus fidelis, Ps. LXXXIX. 37. 38. Nomen ejus erit in aeternum, Ps. LXXII 17 Ego firmum reddam thronum regni ejus in aeternum. Ita stabilis erit domus tua, & regnum tuum usq; in seculum coram te; thronus tuus erit firmus usque in aeternum, II. Sam. VII. 13. 16.

§. XXVII.

Ultimum de quo hic Propheta vaticinatur, est: & edificabit templum Domini; ille, inquam, edificabit templum Domini, Alludit ad Promissionem DEI factam Davidi: cum complebuntur dies tui, & cuberis cum patribus tuis, erigam semen tuum post te, quod exibat ex visceribus tuis, & firmum faciam regnum ejus. Ille edificabit domum nomini meo, II. Sam. VII. 12, 13. I. Paral.

E

XVII.

XVII. 11, 12. Per templum Domini hic neque templum tertium, neq; templum secundum intelligitur. Non templum tertium propter causas supra adductas; neq; templum secundum, quod Dominus non exstruxerat, sed ante aliquot secula iam erectum invenerat, dicentibus Judæis: *quadraginta & sex annis edificatum est hoc templum*, Joh 11. 20. Relinquitur ergo templum Domini esse Ecclesiam N. T., cujus figuram templum Hierosolymitanum, tum reedificatum sustinuit; q. d. Propheta: templum præsens, quod præ oculis vestris habetis, ac à Zorobabele, Jehosua, aliisque erigitur, est typus templi spiritualis Ecclesiæ N. T. quam promissus mundi Messias, vir cujus nomen est germen, & sub quo germinabit, suo tempore ædificabit. Notandum certum locum germinandi, & erigendi templum Domini, hic non exprimi, sed indefinitè dici: *sub eò germinabit, & templum Domini ædificabit*. Non enim ad certum locum Dominus gratiâ suâ alligatus est, sed ubique ubicunque Christus subsistit, templum Domini erigitur. Vide Luther, ad h. l. Adscribens autem Propheta structuram templi Domini Christo innuit, hoc longè præstantius, splendidius & magnificentius illò V. T. futurum, utpote *super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipsò summò angulari lapide Jesu Christo existente, in quo omnis edificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino, ædificandum*, Eph. II, 20. 21. Hoc templum Domini Salvator noster feliciter erexit, docendo & miracula edendo, quibus mediis regnum diaboli in hoc mundo potenter destruxit, & templum Domini, *quod est Ecclesia DEi viventis, columna & fundamentum veritatis*, I. Tim. III, 15. in qua S. S. Trinitas suâ gratiâ & clementiâ habitat, electos regit, & ad vitam æternam conservat, salutariter inter Judæos pariter & gentes in universo dilatavit mundo.

Tempore V. T. ad templum Domini spirituale Ecclesiam soli pertinebant Judæi, cujus signum erat templum in terra sancta Hierosolymis fundatum, ad quod omnes, qui vero DEi cultui erant additi, undique confluere cogebantur. Hic sacrificia erant immolanda; hic primitiæ offerendæ; hic agnus paschalis maectandus & comedendus; hic ter in anno omnes mares se sistebant; hic *Domini erat focus & clibanus*, Es. XXXI. 9. Id indicat Moses hisce verbis: *que magna enim gens, cui DEus propinquus apud ipsam, sicut Dominus DEus noster in omnibus, in quibus invocavimus ipsum?* Deut. IV. 7. Et David Ps. C. 3. *Agnoscite quod Dominus sit DEus. Ille enim fecit nos, & non nos ipsi, populum suum, & gregem pascui sui.* Et. Ps. CXLVII. 19, 20. *annunciat verba sua Jacobo, statuta sua & judicia sua Israeli. Non facit sic ulli genti, nec judicia noverunt.* Sed Christo in carne exhibitõ, longè alia templi Domini spiritualis Ecclesiæ deprehendebatur facies. Vocabantur ad illud gentes quoque, *Ecclesiæ Magi, primitiæ gentium*, ut Patres loquuntur, *vix nato in Bethlehem Jesu, ab oriente veniebant Hierosolymam, dicentes: ubi est natus Rex Judæorum? vidimus enim ejus stellam in Oriente, & venimus adorare eum*, Matth. II. 1, 2. De Vocatione gentium ad templum Domini à Christo ædificandum, legi atq; evolvi possunt sequentia Scripturæ loca, Gen. XLIX. 10. Ps. II. 8 Hag. II. 7. Es. II. 2. XLIX. 6. & Cap. LX. 1. & seq. Mal. I. 11. Mich. IV. 1. & seq. Luc. II. 29. & seq. Joh. I. 9. & VIII. 12. Tandem ad Patrem abiturus, Dominus discipulos suos in universum misit mundum, ad prædicandum sine discrimine, omnibus gentibus, populis & lingvis, Evangelium, ut templum Domino spirituale Ecclesiam sanctam ubique locorum exstrueret. Verba ejus hujus sunt tenoris: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ.* Mandatum Magistris sui fideliter executi sunt S. Apostoli; *Illi exeu-*

tes prædicarunt ubique ἐκλήρωσαν πανταχῶς, Domino cooperante & verbum confirmante per subsequētia signa, Marc. XVI. 15. & seq. Quò autem Pedes Apostolorum non pervenerunt, eò sonus eorum, vel fama prædicati pervenit Evangelii, prout scriptum est: *an non audierunt? Atqui in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terrarum verba eorum*, Rom. X. 8 Quàm latè suo tempore, per prædicationem Evangelii, Ecclesia Christi disseminata & propagata fuerit, indicat Paulus ad Colossenses scribens: *audivistis per sermonem veracem Evangelii, quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo est, καὶ τὸς ἡγῆ ἐν παντί τὸ λόγιον, & fructificat, & crescit, sicut & in vobis ex eò die, quò audivistis & cognovistis gratiam Dei per veritatem*, Cap. I. 6. Et v. 23. *Si tamen permanetis in fide fundati & stabiles, & immobiliēs à spe Evangelii, quod prædicatum est apud universam creaturam, quæ sub celo est, τὰς ἀρχαῖς τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐπιγῶν καὶ τῶν ἀδύτων τῶν ἐπιγῶν.*

S. XXIX.

Salvatorem nostrum templum Domini Ecclesiam in universo mundo per ministerium verbi & sacramentorum brevi temporis spatiò ædificasse, Doctores Ecclesiæ primitivæ quàm diligentissimè suis observarunt & admirati sunt temporibus, indeque pro veritate religionis Christianæ confirmandâ, argumentum, contra Judæos & gentes, novitatem doctrinæ Christianis objicientes, petivèrē. Latè hâc de re à nobis alibi actum, hâc vice sequentibus Patrum testimoniiis propter angustiam pagellarum, contenti erimus. Tertullianus Lib. adv. Judæos, Cap. VII, fol. m. 189, in princip. *in quem alium universa gentes crediderunt, nisi in Christum, qui jam venit? Cui enim & alia gentes crediderunt, Partii, Medi, E-lamite, & qui inhabitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, & incolentes Pontum, & Asiam & Pamphyliam, immorantes Ægyptum, & regionem Africa, quæ est trans Cyrenem, inhabitantes? Romani & incola tunc, & in Hierusalem Ju-
dæi*

dei & cætera gentes? Ut jam Getulorum varietates & Maurorum multisines, Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diversa nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo verò subdita; & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & additarum multarum Gentium & provinciarum & insularum multarum nobis ignotarum, & quæ enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis, Christi nomen, qui jam venit, regnat; utpote ante quem omnium civitatum portæ sunt apertæ, & cui nullæ sunt clausæ, ante quem seræ ferreæ sunt comminutæ, & valvæ æræ sunt apertæ. Irenæus Lib. I. adv. Hæreses Cap. 11. fol. m. 51. Ecclesia per universum orbem usque ad fines terræ seminata, & ab Apostolis & à discipulis eorum, accepit eam fidem. &c. &c. Et Cap. III. f. m. 53. Hanc prædicationem & hanc fidem Ecclesia in universum mundum disseminat a diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans, & similiter credit iis, videlicet quasi unam animam habens, & unum cor. --- Et neque hæ quæ in Germaniâ sunt fundatæ Ecclesie, aliter credunt, aut aliter tradunt; neq; hæ quæ in Hiberis sunt, neq; hæ quæ in Celtis, neque hæ quæ in Oriente, neq; hæ quæ in Agypto, neq; hæ quæ in Libyâ, neq; hæ quæ in medio mundi sunt constitutæ. Sed sicut sol creatura Dei in universo mundo unus & idem est: sic & lumen, prædicationis veritatis, ubiq; lucet, & illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire. Arnobius Lib. I. contra Gentes fol. m. 16. Lutet. Paris. 1664. Quod si falsa, ut dicitis, historia illa rerum est, unde tam brevi tempore totus mundus ista religione completus est? aut in unam coire qui potuerunt mentem, gentes regionibus dispersas, cælo, convexionibusq; dimota. Et Lib. II. fol. m. 21 in principio. nonne vel hæc saltem fidem vobis faciunt argumenta credendi, quod jam per omnes terras in tam brevi temporis spatio immensi nominis hujus sacramenta diffusa sunt? Quod nulla jam natio est tam barbari moris, & mansuetudinem nesciens, quæ non ejus amore versa molliverit asperitatem suam, & in placidos sensus assumptâ tranquillitate migraverit? Quod tam magnis ingenii præditi O-

ratores, Grammatici, Rhetores, Consulti Juris ac Medici, Philosophia etiam secretarimantes, magisteria haec expetunt, spreto quibus paulò ante fidebant. --- Nisi forte obtusi & fatui videntur hi vobis, qui per orbem jam totum conspirant & coeunt in istius credulitatis assensum. Julius Firmic, Matern. de errore Profan Religion. fol. m. 13. in fine ferè: *Quis locus in terra est, quem non Christi possederit nomen? quà Sol oritur, quà occidit, quà erigitur Septentrio, quà vergit auster, totum venerandi Numinis Majestas implevit. Et licet adhuc in quibusdam regionibus idololatrie morientia palpitent membra, tamen in cò res est, ut è Christianis omnibus terris pessiferum hoc malum funditus amputetur.* Clemens Alexandr. L. 6, Stromat. fol. m. 697. in fine: *Magistri nostri verbum non mansit in solà Judaea, sicut Philosophia in Graecià, sed diffusum est per totum orbem terrae, Graecorum simul & Barbarorum Gentibus & vicis, & totis urbibus persuadens totas domos, & seorsum unumquemque ex iis, qui audierunt, & ex ipsis etiam Philosophis non paucos jam traducens ad veritatem. Et Graecam quidem Philosophiam, si quis Magistratus prohibuerit, ea statim perit, nostram autem doctrinam à primà usq; predicatione prohibent simul, Reges & Tyranni & singuli Duces & Magistratus, cum universis Satellitibus & innumerabilibus etiam hominibus, in nos belligerantes, nosq; pro viribus exscindere conantes. Illa autem magis etiam floret, non enim emoritur ut doctrina humana, neq; flaccescit ut donum imbecillum.*

§. XXX.

Origenes Lib. II. contra Celsum fol. m. 68. in fine: *Quis item non mirabitur, ascendens contemplatione ad illud Vaticinium: predicabitur Evangelium hoc in universo mundo, in testimonium ipsis & Gentibus; cum videat juxta illam predicationem jam predicatum in omnibus, quae sub cælo sunt, terris Graecorum barbarorumque, tum Sapientibus, cum insipientibus? Omnem enim humanam naturam vicit sermo predicatus cum potentiâ, nec est videre ullum genus hominum, à quò haec doctrina recepta non sit. Et circa finem Libri fol. m. 110. At ego nescio, an homo, ausus universum orbem ad sui cultum suamque doctrinam attrahere, potuisset sine Deo tantum successum habere, superareque omnia suae doctrine*

39
doctrinae obstacula, etiam Reges Imperatoresque, Senatam ipsum Romanum, & omnes omnium populorum Principes. Quomodo enim homo nudus & nullius praesentioris naturae particeps tantam ad se converteret multitudinem? Eusebius Orat. de Laudibus Constant. Cap. XVI. fol. m. 678. Interroga te metipsum, & quasi ab altero sciscitare rerum naturam perscrutans in hunc modum: Quis unquam ab ultima usque hominum memoria Rex aut Princeps, Philosophus aut Legulator, Prophetas denique seu Graecus, seu barbarus tantum auctoritatis & potentiae adeptus est, non dico post mortem sed vivus adhuc & spirans, & multiplici pollens virtute, ut omnium ubique hominum aures atque linguas nominis sui gloria completeret? Nemo certe praeter unum Servatorem nostrum post victoriam de morte reportatam istud praestitit, cum & discipulis suis verbo praecipit, & re ipsa deinceps confirmavit: euntes, inquit, docete omnes gentes in nomine meo. Cumque ipsis praedixisset & affirmasset fore omnino ut Evangelium suum per universum orbem praedicaretur in testimonium cunctis gentibus, verbis eventum continuè subjunxit. Statim certe non longò temporis spatium interjectò, doctrina ejus totum orbem replevit. Hieronymus tom. II. Operum Epist. ad Evagrium fol. m. 334. in med. & Gallia, & Britannia, & Africa, & Persis, & Oriens, & India & omnes barbare nationes unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis. Chrysostomus Orat. quod Christus sit Deus, tom. V. Oper. fol. m. 1192. Quae igitur sunt, quae & ille fecisse Christum constat, & non contradicit? Quod Christianorum genus plantavit Christus. Neutiquam enim contradicet, quod omnes undique Ecclesias orbis Christus fundavit. Hinc faciemus demonstrationem virtutis Christi, & ostendemus ipsum DEUM. Etenim non est puri hominis, in tantis rebus orbem terrarum, maribusque tam brevi tempore comprehendere, & tam absurdis moribus praeventum, tantisque malis irretitum liberare humanum genus, & non Romanos tantum sed & Persas, & omne (ut sic dicam) Barbarorum genus. Insuper quod haec confecit, nullis usus armis, nullos faciens sumptus nullos movens exercitus, nulla praelia committens, sed per undecim viros principio, ignobiles, viles, rudes, idiotas, pauperes, nudos, persuasit tot hominum tribus, idè, non praesentibus solum sed & futuris. Neque in civitates solas, sed in solitudinem usque pervaserunt haec praecleara facinora, & in pagos, & in regiones, & in insulas, & in portus, ac navium stationes. Nec privati & Principes tantum, sed & ipsi Reges, qui diademata ferunt, insigni fide crucifixo se submitunt. Non immeritò proinde Plinius Lib. X. Epist. de Christianis ad Trajanum fol. m. 633. scripsit: Neque enim civitates

vitates tantum, sed vicis etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est, quae videtur sibi & corrigi posse.

§. XXXI.

Quemadmodum autem Redemptor noster templum Domini spirituale Ecclesiam aedificavit: sic illud adhuc dum aedificat, & usq; ad finem mundi aedificabit. Architectus ultimam manum domui imponens, de ea imposterum non est sollicitus; Christus autem templi Domini a se constructi curam ita in se suscepit, ut illud contra omnes insultus & machinationes Diaboli, haereticorum atque tyrannorum, ad consumptionem seculi sit defensusus. Id vult Propheta, dicens: *aedificabit templum Domini, ille, inquam, aedificabit templum Domini.* Manifestum hoc est, ex aliis claris Script. S. locis, ut Dan. II. 44. *suscitabit Deus caeli regnum, quod in aeternum non dissipabitur.* Pf. XLVI. 6. *Deus in medio ejus, non commovebitur: adjurabit eam Deus mane, diluculo.* Et Pf. LXXII. 5. *Timebunt te cum sole, & ante lunam, generatione generationum.* Es. LIX. 21. *Spiritus meus, qui super te, & verba mea, quae posui in os tuum, non recedent ex ore tuo, & ex ore seminis tui, & ex ore seminis seminis tui, inquit Dominus, ex nunc & usq; in aeternum.* Angelus Gabriel ad Mariam, *regnabit in domo Jacob in aeternum, & regni ejus non erit finis.* Luc. I. 33. Salvator noster ad Petrum: *super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, & porta inferorum non prevalebunt illi,* Matth. XVI. 18. Et ad discipulos suos: *rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum,* Joh. XIV. 16. Eadem Patrum de perpetua & non interrupta templi Domini a Christo erecti duratione mens est. Tertull. C. ult. Apol. contra Gentes: *Plures efficimur, quoties metimur a vobis; semen est sanguis Christianorum* Lactantius Lib. IV. Institut. Cap. XIV. quibus ex rebus apparet, Prophetas omnes denunciassse de Christo, fore aliquando, ut ex genere David corporaliter natus, constitueret aeternum templum Deo, quod appellatur Ecclesia; & universas gentes ad religionem Dei veram convocaret. *Hec est domus fidelis, hoc*
immor.

immortale templum, in quo si quis non sacrificaverit, immortalitatis premium non habebit. Cujus templi & magni, & eterni, quoniam Christus fabricator fuit, idem necesse est habeat in eo sacerdotium sempiternum. Eusebius Lib. I. de præparat. Evang. Cap. III. Ecclesiam nullis unquam viribus expugnandam, ac ne ab ipsa quidem morte superandam, sed penitus inconcussam illius robor mansurum esse, prænuñciavit Dominus. Athanasius in Orat. quod unus sit Christus, tomo I. Oper. post Verba Salvatoris nostri, super hanc petram &c. sequentia subjungit: Ecclesia invicta res est, etiamsi infernus ipse commoveatur, etsi, qui in inferno sunt, mundi principes tenebrarum tumultum faciant. Hilarius Lib. VI. de Trinitate: hæc fides Ecclesie fundamentum est, per hanc fidem infirmæ adversus eam sunt portæ inferorum. Chryostomus tom. IV. in Ef. Cap. VI. audiant gentes, audiant Judei benefacta nostra, audiant magnam Ecclesie præminentiam. Aquam multis oppugnata est Ecclesia, nec unquam tamen victa? Quot tyranni? quot Duces? quot Imperatores? Augustus, Tiberius, Cæsar, Claudius, Nero, homines literis ornati, potentes, tot modis oppugnaverunt recentem ac teneram, at non dejecerunt. Quin potius ii, qui oppugnaverunt, silentur oblivioni traditi, illa verò oppugnata cælum transcendit. Hieronymus in Comment. ad Cap. IX. Amos. ex quo intelligimus, Ecclesiam usque ad finem mundi concuti quidem persecutionibus, sed nequaquam posse subverti, tentari non superari. Augustinus Enarrat. in Ps. LVIII. fremit impetus regni gentium adversus testes Christi, effusus est magnus & multus Martyrum sanguis, quò effusò tanquam seminata seges Ecclesie fertilius pullulavit, & totum mundum, sicut nunc conspicimus, occupavit. Leo M. Serm. I. in Natal. Apost. Petri & Pauli: non minuitur persecutionibus Ecclesia, sed augetur, & semper Dominicus ager segete ditiori vestitur, dum grana, quæ singula cadunt, multiplicata nascuntur.

§. XXXII.

Conclusiones, quas ex verbis hæctenus explicatis eruimus, sunt sequentes:

Conclusio I. Christus aliunde Originem suam habet, quia Germen est. De germine autem notum, quod non sit à se ipso, sed ab alio essentiam suam habeat. Id indicat proprietas ejus personalis, esse *genitum*.

Conclusio II. Christus distincta à Patre est persona, quia instar germinis ab eo est productus. Aliud enim est germen, quod oritur, & aliud est stirps, radix, aut semen, ex quibus germen pullulat,

F

Con-

Conclusio III. Christus verus & essentialis est DEus, quia instar germinis essentiam suam à Patre nactus est. Quemadmodum enim Germen ejusdem est substantiæ cum eo, cujus est germen: sic Christus ex substantia Patris genitus, eandem cum eo substantiam habet; qui idè *unigenitus DEi Filius* Joh. I. & 3 *proprius DEi Filius*, Rom. VIII. vocatur, quia solus ex essentia Patris est genitus.

Conclusio IV. Christus est verus homo, quia *איש* Vir dicitur, & instar germinis ex utero Mariæ virginis prodiit, *germenque Davidis* audit.

Conclusio V. Duz naturæ in Christo divina & humana unam constituunt personam, quia hoc germen est *צמח ירוה* *germen Dominus*, vel *germen Domini*, nec non *רוה צמח* *germen Davidis*, qui idè *DEi Filius Davidis*, & *Filius Davidis nominatur*, Matth. XXII. *הוארם האדם המעלה* *hic homo Dominus DEus*, II. Sam. VII, 19. *הוארם האדם המעלה* *hic homo dignitatis excelsæ*, vel *luminæ dignitatis*, *Dominus DEus*. I. Paral. XVII. 17.

Conclusio VI. Credentes V. T. divinam & humanam Christi naturam cognovère, quia hoc germen, *est germen Dominus, vel germen Domini, & germen Davidis simul*, quod fidelibus V. T. ignotum non fuit.

Conclusio VII. Christus promissus mundi est Salvator, quia sub eò germinavit, & templum Domini ædificavit; quod de Messia Zacharias Propheta diu prædixerat.

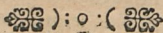
Conclusio VIII. Christus causa meritoria omnis benedictionis spiritalis & celestis existit, quia est germen benedictum, sub quo, vel *ex cujus radicibus*, salus nostra germinavit.

Conclusio IX. Discrimen est inter Ecclesiam V. & N. T. illa angustis Palæstinæ limitibus circumscripta erat; hæc omnes populos, gentes & linguas complectitur, quia Christus ad templum Domini spirituale, quod ædificavit, omnes sine discrimine gentes vocavit & invitavit.

Conclusio X. Christus est caput Ecclesiæ, quia templum Domini spirituale quod Ecclesia est, ædificavit, ædificat, & ad finem mundi ædificabit.

Conclusio XI. DEus in promissionibus suis verax est, quia hic promittit, *sub illo germinabit, & templum Domini ædificabit*; id autem impletur, quando sub Christo germinavit, isque templum Domini ædificavit.

ברוך רחמנא דסייען

Be. 3261.

80

ULB Halle

3

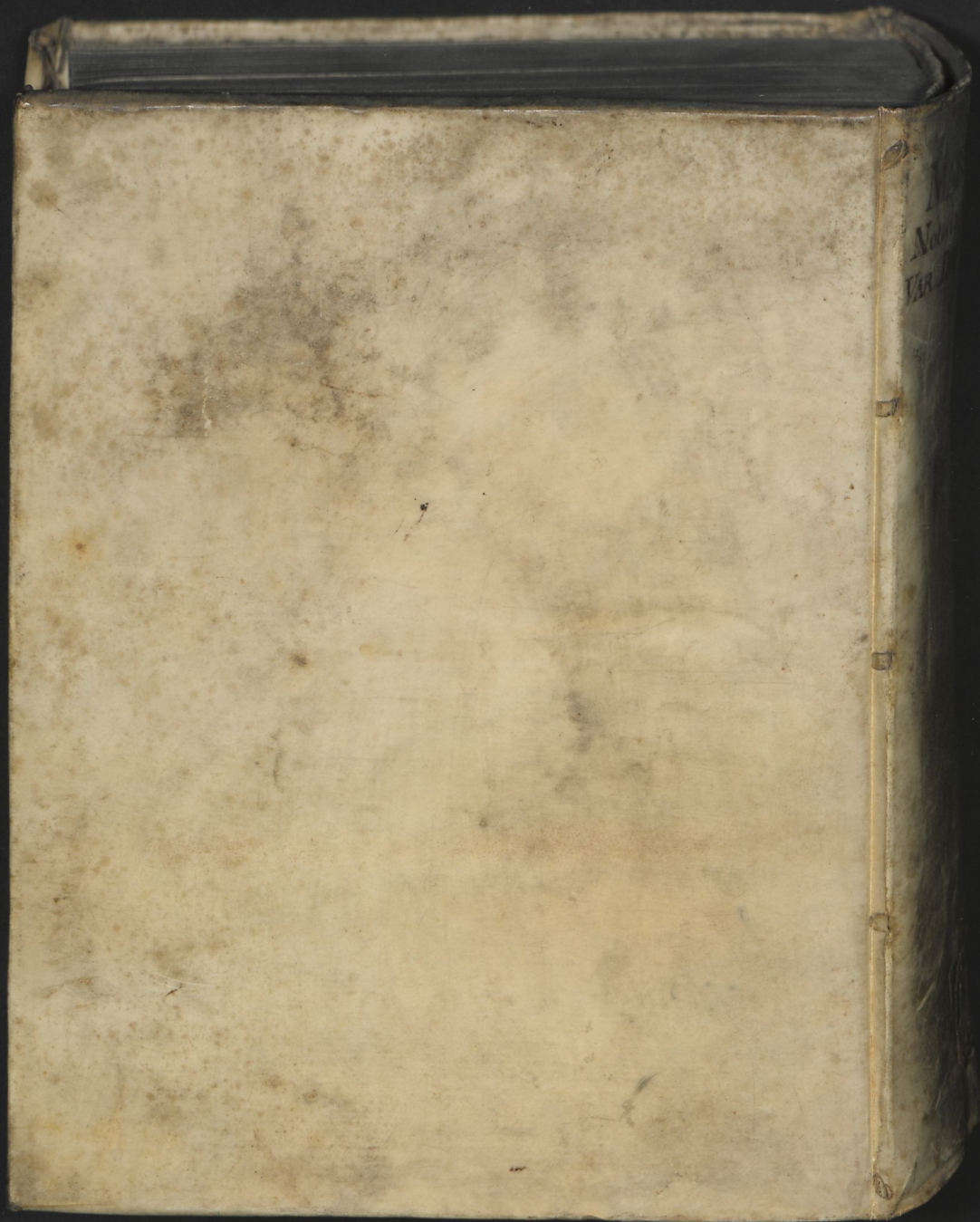
001 602 624

Von

11

124

ישועה הנוצרי איש שמו צמח :

DISPUTATIO THEOLOGICA,
DE
**VIRO CUJUS NO-
MEN EST GERMEN,**

Ex Zach. VI. 12.

Quam

FAVENTE DIVINA GRATIA,
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO atq; EXCELSISSIMO PRINCIPE ac DOMINO,
**DOMINO FRIDERICO
WILHELMO,**

REGNI PRUSSIAE ET ELECTORATUS BRAN-
DENBURGICI HAEREDIS, &c. &c. &c.

VENERANDAE ET AMPLISSIMAE FACULTATIS THEOLOGICAE
CONSENSU,

IN ACADEMIA ALBERTINA
publicae Disquisitioni submitunt,

CHRISTIANUS Walthers ^{m.}

S. Theol. D. Prof. Secund. & Ecclesiae Sackheim. Pastor,

& RESPONDENS

FRIDERICUS BOEZZI

Regiom. Pruss.

IN AUDITORIO MAJORI,

ad D. Sept. Anno MDCCXI.

REGIOMONTI, Typis REUSNERIANIS.